

Característiques generals del 'Diccionari de la llengua catalana' de l'Institut d'Estudis Catalans (I)

Han passat sis anys des que la Secció Filològica, en una de les reunions ordinàries, va acordar tirar endavant l'actualització de l'obra lexicogràfica normativa, de referència obligada des de la seva publicació l'any 1932: el *Diccionari general de la llengua catalana* de P. Fabra (DGLC). La tasca d'actualització acordada va seguir un ritme lent fins que, l'any 1993, l'aportació de fons públics i l'esforç pressupostari de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) van permetre d'accelerar el procés fins a arribar al que ara és una realitat: el *Diccionari de la llengua catalana* de l'IEC (DIEC).

Moltes persones ja han tingut a les mans el nou diccionari, l'han fullejat, hi han resolt dubtes. Pocs, però, han tingut temps d'aprofundir en la seva estructura i en les seves característiques. És clar que un estudi aprofundit de la tipologia del diccionari, de la selecció i la distribució de les entrades (macroestructura) i de com han estat tractades les informacions contingudes en els articles (microestructura) interessa un grup força reduït d'especialistes. Ara bé, una descripció general del nou diccionari, com la que iniciem en aquest article, tant de la macroestructura com de la microestructura, interessa tots els professionals de la llengua, i gosem dir que també interessa tots els lectors del diccionari.

Per tal que el lector del DIEC sàpiga què hi pot anar a buscar i com ho pot trobar, a continuació presentem la tipologia d'aquest nou diccionari i donem una breu descripció de la macroestructura d'aquesta nova obra lexicogràfica. En un proper article en presentarem la microestructura.

L'anàlisi de la tipologia i la macroestructura del *Diccionari de la llengua catalana* que presentem es basa en la classificació emprada per M. T. Cabré i M. Lorente (1991)¹ i en l'adaptació que van fer aquestes autores de la tipologia genètica dels diccionaris proposada per A. Rey.

Partint de la classificació esmentada, es pot dir que el DIEC és un diccionari general, monolingüe i normatiu.²

És un diccionari general perquè recull les unitats lèxiques de la llengua, tenint en compte la variació que hi ha en el seu si. Per això conté paraules pròpies del lèxic comú (no marcades) al costat de paraules clarament marcades per la seva localització geogràfica (variants dialectals), pel seu ús en un grup social diferenciat (variants socials) o per la pertinença a una àrea del saber determinada (paraules de lèxics especialitzats).

És un diccionari monolingüe perquè tant les entrades que conté com les definicions i els exemples estan escrits en la mateixa llengua, el català.

És un diccionari normatiu perquè aquest és el seu propòsit: incloure els mots, les locucions i els sintagmes que són considerats correctes per la norma acadèmica, després d'haver estat estudiats i, finalment, aprovats per la Secció Filològica

Tipologia

ca de l'IEC, màxima autoritat lingüística, que, d'aquesta manera, continua la feina feta per Fabra en la fixació del lèxic normatiu.

Macroestructura

En l'anàlisi de la macroestructura, necessàriament succinta, cal fer referència a l'elecció de les fonts i a la concreció, la selecció i l'ordenació de les entrades.

a) L'elecció de les fonts

El fet de plantejar l'elaboració del nou diccionari com una actualització del diccionari de Fabra converteix el DGLC en la font per excel·lència³ del DIEC, amb l'afegit de les llistes de paraules aprovades al llarg dels anys per la Secció Filològica i publicades en els *Documents*;⁴ a partir d'aquí cal parlar de les altres fonts com a fonts complementàries. Les dades complementàries, les que han servit per a proporcionar el nou diccionari amb gairebé 18.000 entrades noves, han estat recollides de fonts molt diverses (diccionaris generals, vocabularis i llistes varies d'argot, de neologismes de lèxic comú, de variants dialectals, de termes de llenguatges d'especialitat), que han estat triades amb criteris diferents.

En primer lloc, els diccionaris que s'han fet servir de font complementària van ser seleccionats perquè presentaven un 15 % d'informacions noves o diferents respecte al DGLC. Cal destacar en aquest punt l'aportació del diccionari d'Enciclopèdia Catalana, que durant tants anys ha fet una funció de suplència del diccionari normatiu.

En segon lloc, l'elecció de vocabularis i llistes ha seguit camins diversos segons els tipus d'especificitat. Així, per als vocables propis de l'argot s'han emprat els pocs diccionaris publicats; per a les variants dialectals s'han tingut en compte les llistes elaborades pels especialistes de cada subdomini dialectal, membres de la Secció Filològica.⁵ L'elecció de terminologia, l'han feta els especialistes de cada àmbit, la majoria membres de l'IEC.

Les llistes de neologismes de lèxic comú que s'han fet servir en la confecció del nou diccionari tenen orígens diversos: paraules recollides per la Secció Filològica al llarg dels anys, llistes de mots que institucions, grups i persones individuals van trametre a l'IEC en saber que es duia a terme l'actualització del diccionari de Fabra, etc.

b) La concreció i l'ordenació de les entrades

Concretar les entrades d'un diccionari vol dir establir les unitats lèxiques que l'han de compondre (morfemes, mots, locucions, sintagmes, etc.) i la forma de representar-les.⁶

El lector que obre per primer cop el DIEC sap de seguida que l'obra se centra en els mots (no esperava altrament en un diccionari general de llengua). Ara bé, si aquest lector gira fulls i segueix fixant-se en les entrades, s'adona que alguna entrada conté més d'una paraula (locucions com *a la gatzoneta*, *a les palpentes* o com *a priori* i *delírium trèmens*), i també hi troba segments de paraules (afixos com *-fòbia*, *cubo-*). Aquesta distribució d'entrades que presenta el DIEC es correspon amb la distribució que va fer Fabra. En els estudis fets a les Oficines Lexicogràfiques sobre les entrades del DGLC⁷ s'han fet algunes constatacions: 1) les entrades formades per més d'una paraula són, o bé locucions preposicionals en què el nucli és una paraula que no té cap altra realització en la llengua (com en els dos primers exemples), o bé locucions i sintagmes llatins que, per la freqüència d'ús, es pot considerar que formen part del cabal lèxic de la llengua catalana (és el cas dels dos darrers exemples); 2) els afixos del DGLC són prefi-

xos, formes prefixades, sufixos i formes sufixades (la presència de prefixos i formes prefixades és molt superior a la de sufixos i de formes sufixades).

Pel que fa a la representació de les entrades, el DGLC de Fabra segueix els criteris de la tradició lexicogràfica: els verbs hi apareixen representats per la forma de l'infinitiu, i els substantius i els adjectius, per la forma del singular; en el cas de substantius de dos gèneres i d'adjectius que tenen una forma diferent per al masculí i per al femení, en l'entrada es presenten les dues formes. Si bé aquesta és la norma general, podem trobar en el DGLC substantius representats per la forma del plural (es tracta generalment de grups taxonòmics) i verbs representats per la forma del participi.

En aquest aspecte de la representació, el nou diccionari ha seguit també la norma general, però ha introduït algunes diferències en les especificitats. El DGLC presenta només la terminació per a la forma del femení d'adjectius i substantius (*deseixit -ida* o *pastor -a*);⁸ en el DIEC s'ha mantingut aquesta presentació per als adjectius, però, en canvi, s'ha introduït la forma completa del femení en els substantius (*pastor pastora* o *capità capitana*). A més, els verbs que en el DGLC estaven representats per la forma del participi, en el nou diccionari apareixen representats per la forma d'infinitiu, quan s'ha tingut constància de l'ús d'altres formes del verb.⁹

Un aspecte menor de la representació de les entrades fa referència a la tipografia. En el nou diccionari les entrades estan representades amb minúscules i en lletra negreta rodona, com en totes les edicions del DGLC llevat de la segona, en què les entrades estan escrites en lletra negreta rodona, però amb majúscules.

Pel que fa a l'ordenació de les entrades, només cal explicar que estan ordenades alfabèticament seguint la mateixa ordenació que va emprar Fabra en el seu diccionari.

c) La selecció de les entrades

La introducció de les dades de les diverses fonts a la base de dades lexicogràfica va furnir aquesta base d'un nombre d'entrades força superior al nombre que s'havia previst per al nou diccionari; d'altra banda, les fonts tenien criteris de selecció diferents, tal com correspon a obres amb finalitats diverses. S'imposava, per tant, una selecció, la qual ha estat feta a partir d'uns criteris generals.

La Secció Filològica, en diverses sessions de treball, va establir uns criteris de selecció que han servit de guia a les persones que l'han duta a terme. En un resum esquemàtic, que vol dir necessàriament incomplet i sense matisos, podem afirmar que les decisions preses per la Secció limiten la presència en el DIEC de derivats predictibles (adverbis acabats en *-ment*, derivats aspectius), d'afixos, de participis de passat, de variants dialectals poc representatives o poc documentades, de manlleus considerats no necessaris o poc consolidats i de substantius de diversos tipus (gentilicis, sigles i acrònims, marques registrades, noms propis).¹⁰ L'aplicació d'aquests criteris ha conduït a dos fets: 1) no s'ha inclòs en el nou diccionari cap adverbi acabat en *-ment* que no figurés en el DGLC, 2) s'han suprimit en el nou text els noms propis que figuren en el text de Fabra (*Deuteronomi*, *Taure*).

El procés de selecció ha seguit tres fases: 1) distribució de les entrades en grups, 2) selecció de les entrades de cada grup i 3) revisió de les seleccions.

La primera fase va consistir a distribuir les entrades en quatre grups: lèxic comú, argot,¹¹ variants dialectals i terminologia. El grup que contenia les variants dialectals va ser dividit en sis subgrups, per tal que la selecció fos duta a

terme per parlants de les diverses zones. Per a les entrades pròpies de la terminologia es van establir quaranta-nou àrees temàtiques, algunes de les quals van ser dividides en subàrees.¹²

El procediment d'elecció de fonts, explicat anteriorment, ja suposa una primera selecció. Ara bé, a partir dels quatre grups indicats, la selecció de les entrades de lèxic comú, la van fer membres de la Secció Filològica; la selecció d'entrades pròpies de l'argot va ser feta per persones de generacions diferents; la selecció de variants dialectals, la van realitzar els membres de la Secció Filològica i altres parlants de cada una de les zones dialectals establertes; de la selecció de termes específics de les àrees temàtiques, se'n van fer càrrec membres de les diverses seccions de l'IEC o de les seves societats filials.

La revisió de les seleccions esmentades va ser feta per uns altres especialistes, de característiques similars als que havien fet la selecció. Finalment, els membres de la Secció Filològica han dut a terme una revisió del text, en què han sancionat les seleccions després d'introduir-hi algunes modificacions.

L'aplicació dels criteris generals i les diverses seleccions han donat com a resultat la supressió de 785 entrades del DGLC i un inventari final de 67.570 entrades que componen el DIEC, 17.827 de les quals són noves respecte al diccionari de Fabra.

Notes

1. CABRÉ, M. T.; LORENTE M. *Els diccionaris catalans: de 1940 a 1988*. Barcelona: Publicacions de la Universitat de Barcelona, 1991.
2. Vegeu les matisacions a la tipologia del diccionari que fa A. M. Badia i Margarit en els punts 5 i 6 de la introducció del DIEC.
3. S'ha emprat el text de la segona edició del DGLC perquè és el darrer text del diccionari publicat per la Secció Filològica.
4. «Suplement al *Diccionari general de la llengua catalana* (addicions, modificacions i supressions)». *Documents de la Secció Filològica, I*, 1990, i *Documents de la Secció Filològica, II*, 1992.
5. Per al valencià, s'ha tingut en compte, per la seva exhaustivitat, el diccionari de F. Ferrer i Pastor.
6. Els criteris d'elaboració del DIEC aprovats per la Secció Filològica estan en procés de publicació. Les decisions preses fan referència tant a la macroestructura com a la microestructura.
7. Les Oficines Lexicogràfiques, amb la col·laboració de diversos filòlegs, van dur a terme un estudi de les característiques del DGLC. Podeu trobar informació sobre aquest tema i sobre el procés d'elaboració del diccionari als articles:
 - BASTARDAS, J. et al. (1993) «Normativa lèxica del català. L'actualització del diccionari normatiu». *XXe Congrés Internacional de Linguistique et Philologie Romanes*, vol. IV, secc. IV.
 - CABRÉ, M. T. et al. (1994). «El nou diccionari normatiu de la llengua catalana». *Caplletra*, 17.
8. Llevat del cas dels adjectius en què la forma del masculí és monosil·làbica; aleshores es posa la forma femenina sencera.
9. Pel que fa a la norma ortogràfica, vegeu, a més dels criteris esmentats en la nota 6:
 - «Noves normes ortogràfiques sobre noms en *-es*». *Documents de la Secció Filològica, I*.
 - «Sobre la grafia dels compostos derivats de mots que presenten etimològicament una essa inicial seguida de consonant». *Documents de la Secció Filològica, II*.
 - CABRÉ, M. T. (1995). «Sobre manlleus i diccionaris», en curs de publicació.
10. Vegeu la nota 6 i també «Criteris sobre la incorporació de variants lexicals en el *Diccionari general*». *Documents de la Secció Filològica, II*.
11. Mantenim la denominació d'*argot* perquè es va fer servir en els inicis del projecte, tot i que ni el DGLC ni el DIEC contenen termes argòtics i que sota aquesta etiqueta hi figuren vulgarismes i expressions grolles, però comunes.
12. Per a l'establiment de les àrees temàtiques i altres aspectes de la terminologia al DIEC, vegeu CABRÉ, M. T. (1995). «Terminologia i diccionaris (2)», en curs de publicació.